

5. INFOSEC Assessment Capability Maturity Model, Ver.2.1, 2002. NSA. 6. ISO/IEC 21827:2002 Information technology - Systems Security Engineering - Capability Maturity Model (SSE-CMM). 7. A. Jøsang. A Logic for Uncertain Probabilities. *International Journal of Uncertainty, Fuzziness and Knowledge-Based Systems*, 9(3): 279 – 311, June 2001. 8. A. Jøsang., S. J. Knapskog. A Metric for Trusted Systems. In Reinhard Posh, editor, *Proceedings of the 15th IFIP/SEC International Information Security Conference. IFIP*, 1998. 9. A. Jøsang An Algebra for Assessing Trust in Certification Chains. In J. Kochmar, editor, *Proceedings of the Network and Distributed Systems Security Symposium (NDSS'99). The Internet Society*, 1999. 10. A. Jøsang. *Prospectives for Modelling Trust in Information Security, Distributed System Technology Centre, email: ajosang@dstc.edu.au*. 11. Ленишин А. В. Применение аппарата субъективной логики для оценки безопасности банковских ИТ-систем // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей. Харків: Фінарт, 2002, с. 410 – 412. 12. Ленишин А. В., Потий А. В. Применение оператора попарной усредненной конъюнкции для оценки уровня защищенности ИТ-систем // Збірник наукових статей за матеріалами VI міжнародної науково-практичної конференції “Безпека інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”, - Київ, 2003, с 57 – 58. 13. Потий А. В., Ленишин А. В. Оценка защищенности информационно-телекоммуникационных систем с использованием математического аппарата субъективной логики //7-я Научно - практическая конференция «Безопасность информации в информационно – телекоммуникационных системах», Киев. 2004 г. 14. A. Jøsang. *The Consensus Operator for Combining Beliefs, Distributed System Technology Centre, email: ajosang@dstc.edu.au*

УДК 396.77:004.43

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Леонід Павленко

Спеціальний факультет СБ України у складі ВІТІ НТУУ „КПІ”

Анотація: Розглядаються теоретичні аспекти фінансово-кредитної безпеки України. Аналізуються процеси розвитку фінансово-кредитних міжнародних відносин, стану інформаційної економіки, демографічні показники на прикладі працездатного населення України. Визначені порогові індикатори критичних показників кредитних ризиків для здійснення реструктуризації боргів. Надаються пропозиції для забезпечення кредитно-фінансової безпеки як складової економічної безпеки України.

Summary: In the article are considered theoretical aspects of financial-credit security of Ukraine. The processes of development of financial-credit relations between nations, state of informational economy, demographical indexes on the example of work-available population of Ukraine are being analyzed. Shown the extreme indicators of critical indexes of credit risks for carrying out of restructurization of debts. Offered the propositions for providing of credit-financial security as a component of economical security of Ukraine.

Ключові слова: Кредит; безпека, реструктуризація, глобалізація.

Вступ

Національна безпека, життєдіяльність України як незалежної держави дедалі все більше залежать від подальшої глобалізації фінансово-економічних міжнародних відносин, які в наш час супроводжуються жорстокою конкурентною боротьбою в усіх сферах господарської діяльності.

Інформація про стан фінансово-кредитної системи держави, забезпечення її безпеки є однією з найважливіших складових економічної безпеки України.

Усвідомленню сутності поняття, розкриттю змісту проблем фінансово-кредитної безпеки, визначенню порогових індикаторів критичних показників кредитних ризиків для здійснення реструктуризації боргів, надання пропозицій щодо умов вимог засмників до кредиторів, ролі в цьому процесі інших факторів присвячується дана стаття.

Актуальність цієї проблеми не викликає сумніву, бо саме такі проблеми стали глобальними і вимагають теоретичного усвідомлення сутності фінансово-кредитної безпеки як на міжнародному, так і на національному рівнях.

I Постановка завдання

Метою досліджень автора було здійснення аналізу основних надрукованих робіт як вітчизняних, так і

закордонних авторів з проблем забезпечення державної безпеки та визначення головних порогових індикаторів фінансово-кредитних ризиків.

Як свідчить аналіз найбільше доступні діям загроз інформації підрозділи державної статистики, системи збору і обробки інформації в фінансовій, податковій та митних сферах. Такі загрози націлені також на інформацію щодо зовнішньоекономічної діяльності держави та комерційних структур.

Спроможність створених на сьогодні механізмів захисту інформації визначається як ефективність дії цих механізмів. Таку спроможність прийнято називати стійкістю механізмів захисту інформації, яка, відповідно до ситуації, може бути визначена як низька, середня або висока [1].

II Основна частина

Інтеграційні процеси світового розвитку, глобалізація економіки, широкомасштабне міжнаціональне впровадження новітніх технологій призвело до того, що всебічно інформація, як стратегічний ресурс ринкових відносин потребує надійного захисту в усіх діючих мережах телекомунікацій.

Слід відмітити, що словосполучення „інформаційна безпека” та „захист інформації” переведені з англійського терміну „information security” є синонімами і більшість авторів наукових публікацій не роблять між ними розбіжностей, з чим можна погодитись.

Аналіз наукових праць, наявних засобів та прийнятих методів інформаційної безпеки свідчить, що перевагу щодо забезпечення достатнього рівня безпеки необхідно надавати комплексному підходу до захисту інформації. [1]

Засоби захисту інформації поділяються на формальні (технічні, фізичні, апаратні) та неформальні (законодавчі, організаційні або адміністративні та морально-етичні). Методи за прийнятою класифікацією розподіляють на перешкоди, керування доступом, маскування, криптозахист, регламентація, примус та спонукання. Деякі з них ми спробуємо розглянути.

Законодавчі засоби захисту інформації в Україні в основному регламентуються трьома законами „Про інформацію”, „Про державну таємницю” та „Про захист інформації в автоматизованих системах”. Закон України „Про інформацію” [2] є базовим і визначає, що основним продуктом діяльності владних інституцій є інформація у формі нормативно-правових актів, розпоряджень та повідомлень.

Як об’єкт інформаційної безпеки можливо розглядати інформацію, яка передбачена діючим законодавством, міжнародно-правовими актами, визнаними Україною у встановленому порядку та суспільними відносинами, що виникають з приводу збирання, обробки, зберігання та розповсюдження такої інформації.[3] Закон України „Про державну таємницю” [4] регулює суспільні відносини, що виникають з приводу віднесення даних до державної таємниці, регламентує фінансові витрати на здійснення відповідної діяльності, перш за все у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки та правопорядку.

Закон „Про захист інформації в автоматизованих системах” встановлює основи регулювання правових відносин щодо захисту інформації, яка обробляється в автоматизованих системах (АС), витрати на її фінансування відповідно до ст. 16. Закону здійснюються власником АС.

У державних установах та організаціях можуть бути створені служби захисту інформації в АС, які несуть відповідальність за ефективність захисту. [5]

Департаментом спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України (ДСТСЗІ СБУ), згідно з європейськими критеріями оцінки безпеки інформаційної технології, також розроблено і видано ряд нормативних документів щодо захисту телекомунікаційних та комп’ютерних систем. Однак нормативна база з питань інформаційної безпеки в Україні ще знаходиться у стадії формування.

З урахуванням бурхливого розвитку телекомунікацій, головною рисою яких є передача і обробка сигналів у цифровому вигляді, інтенсивна комп’ютеризація потребує необхідності об’єднання обчислювальних систем та створення комп’ютерних мереж, на базі яких побудована стабільна мережа Internet. Діючі інформаційні мережі, їх перспективний розвиток передбачає необхідність створення Глобальної інформаційної інфраструктури.

Способи технічного захисту інформаційної безпеки умовно можливо розділити на таку яка має математичне обґрунтування стійкості щодо зламування і ті, які такого обґрунтування не мають. Більшість методів, які мають математичне обґрунтування стійкості прийнято відносити до методів криптографії. Основні методи технічного захисту інформації в Україні викладено в „Концепції технічного захисту інформації в Україні” (ТЗІ). [6]

Департаментом СТСЗІ СБУ видаються ліцензії або дозволи на діяльність у сфері ТЗІ. Так, створеному першому в Україні потужному телепорту з сучасним центром управління супутниковим зв’язком і захищеному телекомунікаційному вузлу глобальної мережі ДСТСЗІ СБ України був наданий атестат

відповідності в системі ТЗІ. Це стало можливим завдяки авторській розробці члена-кореспондента НАН України Ільченка М.Е. та інших за темою „Інформаційно-телекомунікаційні системи з використанням мікрохвильових технологій та спеціалізованих обчислювальних засобів”.

Для банківської системи, державних установ, спецслужб тощо, де застосовуються системи безпроводового доступу є доцільним використання перспективного стандарту DECT, в якому передбачається ряд процедур по захисту інформації, в тому числі забезпечення секретності даних за рахунок їх шифрування. Такий захід застосовується і в системі *DECT WLL (RLL)*. Однак зломщиками використовуються високошвидкісні апаратні засоби, які дозволяють отримати повні відомості про систему і „необмежені” ресурси для аналізу. В такому разі результат прийнято визначати співвідношенням „вартість інформації” до „сумарної вартості засобів її перехоплення і дешифрування”. Для більш ефективної боротьби із загрозами в системі доцільно передбачити процедури взаємодії двох систем *DECT* і *GSM* (наземний стільниковий зв'язок). Принципи їх взаємодії відображені в прийнятих *ETSI* специфікаціях протоколу міжмережевої взаємодії *CIP (GSM Interworking Protocol)*, що включені до стандарту *DECT*. Використання такого методу може бути виправданим до створення в Україні власної мережі мобільного зв'язку третього покоління, як ефективного напрямку технічної політики її розвитку. [7]

При визначенні рівня захищеності фінансово-кредитної безпеки, поряд з іншими параметрами важливо враховувати: час існування інформації, як фактору, який визначає необхідність довго тривалості її захисту; собівартість спорудження – це сукупність ресурсів, які витрачені на створення інформації; вартість втрат конфіденційності – потенціальні збитки, які буде мати володар інформації (за доступом сторонніх осіб); вартість скритного порушення цілісності, яке може бути випадковим або навмисним; вартість втрати враховує збиток від повного або часткового зруйнування інформації.

Для забезпечення більш повного захисту фінансово-кредитної безпеки використовують традиційні засоби, які вже згадувалися – це законодавчі, адміністративні та технічні.

На думку автора, сучасна практика стану розвитку інформаційної безпеки в Україні виявила гострий дефіцит наукових розробок з теорії та методології економічного забезпечення проблем захисту інформації. Існуючі окремі методики та критерії оцінок ефективності захисту телекомунікаційних систем ще не об'єднані основоположними принципами, узагальнюючими набутий досвід відповідних державних структур, комерційних установ та виробничих підрозділів телесистем та телемереж, що призводить до неефективного використання обмежених матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів, тобто поглиблюються суперечності між потребами розвитку і функціонування систем захисту інформаційної безпеки, обумовлені державними інтересами та економічними можливостями України з їх задоволення.

Розв'язанню цієї проблеми буде сприяти формування в структурі економічних теорій відповідного наукового напрямку досліджень за темою: „Сталий економічний розвиток – вирішальний фактор забезпечення інформаційної безпеки”. Крім цього необхідно законодавчо передбачити збереження науково-технічного потенціалу країни, в тому числі і галузевого, з метою більш ефективного використання його можливостей на всіх етапах розвитку.

Етапи створення сталого економічно безпечного суспільного розвитку приводяться на рис. 1 та в табл. 1.

Як бачимо на першому етапі розвитку суспільства з 9 – 7 тисяч до н. е. і з початку нової ери майже до XVIII ст. в суспільстві мав місце незбалансований еколого-економічний розвиток. За цей час здійснювалося необґрунтоване і нещадне поглинання природних ресурсів з метою задоволення власних потреб, за цей час на кожному етапі рівень сталого економічно безпечного розвитку не перевищував 20%. З подальшим розвитком цивілізації поступово такий приріст зростає. На XXII ст. є можливість мати 100% рівень, тобто розрахунково з подальшим розвитком цивілізації його стан досягне глобальної економічної безпеки.

Сучасні наукові дослідження мають різноманітні точки зору на сутність, природу фінансово-кредитних відношень та на їх рівень економічної захищеності.

Так, прихильники так званої натуралістичної концепції теорії кредиту стверджують, що кредит – це лише перерозподіл існуючих цінностей.

Протилежної думки дотримуються прихильники капіталотворчої теорії кредиту, які стверджують, що кредит не є пасивною економічною категорією, що з його допомогою створюється і накопичується капітал, необхідний для подальшого економічного розвитку. Дана концепція використовується як методологічна основа теорій грошово-кредитного регулювання економіки.

В той же час, на думку автора, ця теорія не відповідає практиці циклічного розвитку ринкової економіки, тому що безперервне кредитування сприяє інфляції та поглиблює кризові явища.

Прихильники перерозподільної концепції кредиту стверджують, що банківський кредит є основною формою кредиту і що це є процес перерозподілу тимчасово вільних грошових засобів. Існує також

відтворювальна концепція кредиту, в якій кредит розглядається як відтворювальна категорія, де реалізуються економічні відносини.

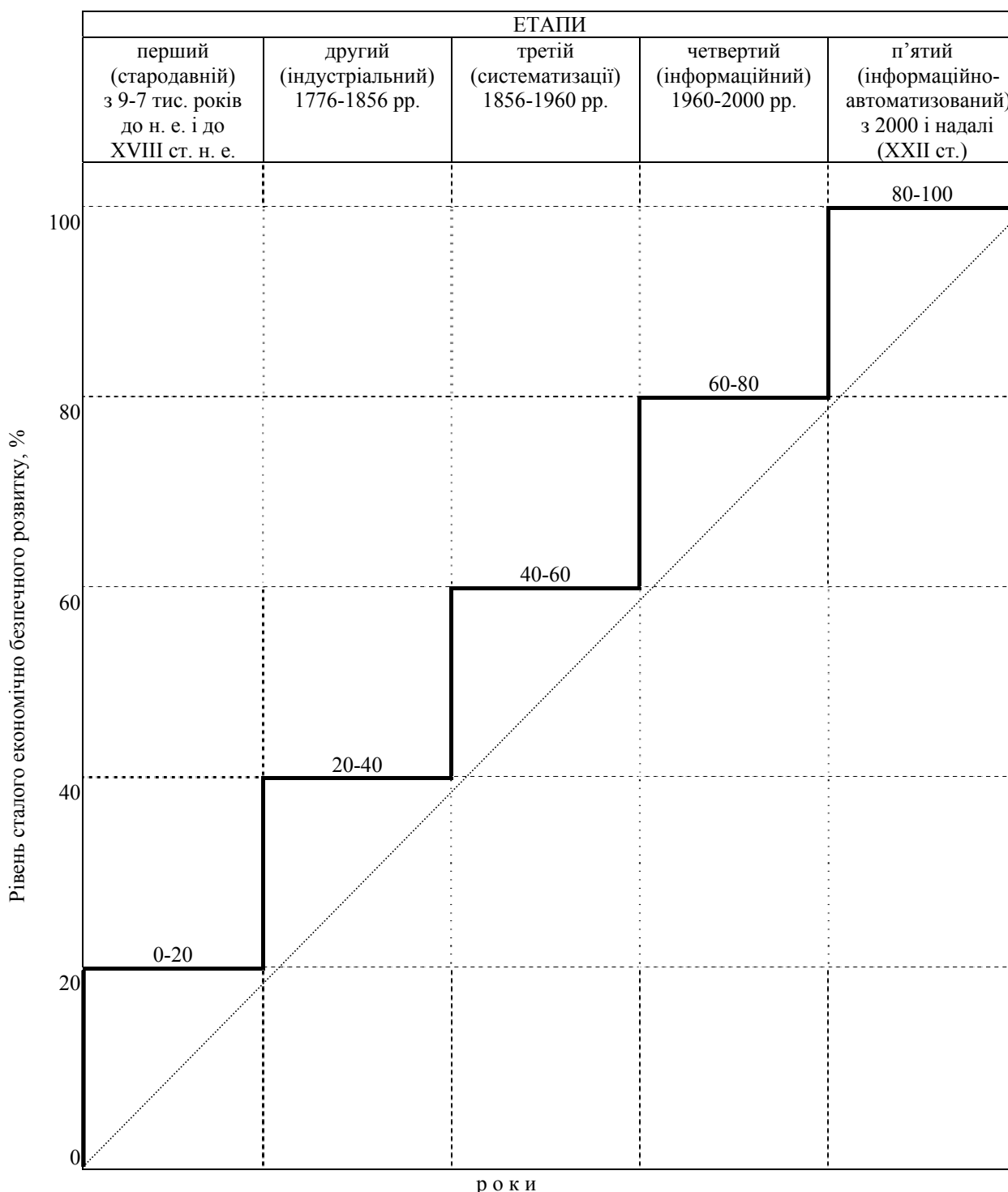

Рисунок 1 – Етапи створення сталого економічно безпечно розвитку

Існувала також фондова теорія кредиту, якою визначається його соціально-економічний аспект як економічної категорії, де відображаються суспільні відносини, і кредит розглядається як планомірний рух позичкового фонду.

Потрібно визначити, що поняття кредиту латинського походження *creditum* – позика, позичка, борг. Кредит є однією із складних економічних категорій. Об'єктивною необхідністю застосування кредитної

системи є ринкові умови господарювання. За допомогою кредиту здійснюється рух та відплата вартості в сфері товарно-грошового обміну. Так при визначених економічно-правових умовах складаються кредитні взаємовідносини, які передбачають збіг економічних інтересів кредитора та позичальника. Тимчасове володіння чужою вартістю обумовлює необхідність матеріальної відповідальності за виконання взятих на себе зобов'язань, бо вимагає своєчасного повернення позички та сплати відсотків, що не завжди можливо, і призводить до небезпечних взаємовідносин у суспільстві.

Таблиця 1 – Характерні ознаки етапів сталого економічно безпечного розвитку

ЕТАПИ				
перший (стародавній) з 9-7 тис. років до н. е. і до XVIII ст. н. е.	другий (індустріальний) 1776-1856 рр.	третій (систематизації) 1856-1960 рр.	четвертий (інформаційний) 1960-2000 рр.	п'ятий (інформаційно- автоматизований) з 2000 і надалі (XXII ст.)
Нераціональне природокористування з метою задоволення власних індивідуальних потреб. Незбалансований еколого-економічний розвиток, необґрунтоване і нещадне поглинання природних ресурсів.	Потреба в економічній та інформаційній безпеці та впевненості суспільства у майбутньому. Формування законодавчої основи раціонального природокористування. Спроба теоретичного усвідомлення існуючого стану і майбутніх перспектив розвитку. Пошук шляхів врегулювання конфліктів і налагодження партнерських зв'язків між державами.	Потреба у збалансованому соціоекологічному розвитку. Усвідомлення ролі людини як головного регулятора сталості системи. Гармонізація її діяльності з законами існування природного навколишнього середовища. Виникнення теорії сталого економічно безпечного розвитку.	Формування критеріїв сталого економічно безпечного розвитку. Формування регіональних моделей сталого економічно безпечного розвитку та механізмів забезпечення інформаційної безпеки.	Потреба у сталому економічно безпечному розвитку як спільна мета людства. Формування єдиного безпечного господарсько-економічного простору для всіх країн світу. Інтеграція та досягнення глобальної інформаційної безпеки.

Кредитор – це суб'єкт, який надає грошовий капітал для тимчасового користування. Кредиторські функції в більшості випадків виконують такі фінансові підрозділи, як банки; кредиторами можуть виступати також інші організації, які мають вільні кошти.

Засмник – це суб'єкт кредитного відношення, який отримує позику і надає гарантії за її повернення зі сплатою відсотків у призначені строки. Кредит має економічні межі, визначення критеріїв таких меж є складною теоретичною проблемою. Деякі автори макроекономічними межами кредиту рахують кількість грошей, необхідних для створення обігу. Однак кредит може мати і товарну форму. Тому за визначення меж кредиту на макрорівні приймають порівняльні показники обсягів кредиту до темпів росту ВВП, національного доходу тощо. На мікро рівні межі кредитування визначаються кредитоспроможністю засмщика і ліквідністю банку, тобто вони мають економічні межі.

Існують різноманітні методики оцінки визначення кредитоспроможності фінансових структур. Так критерії ліквідності комерційних банків визначаються національним банком у вигляді економічних нормативів. Банки, які задовольняють попит засмників на кредит, перевіряють його обґрунтованість.

На рівень обсягів використання кредиту засмниками впливають ряд важливих факторів, як загальноекономічних, так і специфічних, притаманних окремій галузі. Їх сукупна дія може призвести до порушення економічно доцільних меж кредиту. Якщо має місце перекредитування, здійснюють кредитну рестрикцію – підвищують відсоток за користування позикою та зменшують обсяги кредиту, тобто підвищують облікову ставку національного банку та норми обов'язкових резервів комерційних банків.

Коли складається дефіцит кредитних обсягів, застосовують політику кредитної експансії – знижують обсяги кредитів центрального банку комерційним банкам.

Аналіз свідчить, що центральні банки розвинутих країн утримують процентну ставку на

міжбанківському ринку на рівні офіційної облікової ставки, в той же час в Україні облікова ставка національного банку складає 7% (станом за березень 2004 року), а відсоток за користування кредитом комерційних банків складає 17,2% (за даними НБУ), тобто „маржа” досягає 10%. За п'ять місяців 2004 року кредитно-інвестиційний обсяг кредиту в Україні збільшився на 12 млрд. грн. і досяг майже 80 млрд. грн. За даними НБУ, потреба в банківських кредитах щорічно зростає на 40 – 60%. Зараз рівень кредитування економіки країни складає 26% від ВВП, а доля банківського капіталу в ВВП – лише 5,1%. У 2003 році зростання обсягу кредиту у порівнянні з 2002 роком складало 62%. Спеціалісти оцінюють такі процеси як „дуже ризикове досягнення”, яке може призвести до „перегріву” економіки, бо значно зростає різниця між банківськими активами і капіталом. З метою виправлення положення банки України втілюють так зване консорціумне кредитування – кредитування одного суб'єкту одночасно декількома банками, створення таких банківських консорціумів розглядається як оптимальний практичний захід для подальшого кредитування заємщиків України [9].

В наш час у суспільстві однією з найважливіших проблем є необхідність подальшої розробки теорії глобалізації розвитку та загальноекономічної безпеки людства. Набувають значного поширення фінансово-кредитні міжнародні відносини, посилюється світова інвестиційна централізація. Все це сприяє накопиченню світових кредитних та інвестиційних ресурсів. Крім цього, на процес економічної глобалізації позитивно впливає міжнародна технологічна глобалізація, орієнтація на ринок новітніх інформаційних та інших передових технологій.

За визначенням американського економіста Д. Сакса, розвинуті країни, кількість населення яких складає майже 15% всього населення планети, забезпечують світові потреби технологічними новачками. Країни, де проживає до 50% населення земної кулі, здатні засвоювати і використовувати такі технології, а 1/3 населення технологічно відірвана від цих процесів і не використовує інновацій.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій сприяє сталому динамічному розвитку інформаційної економіки. Наприклад, США вже у 1991 р. витрачали за рік на закупівлю різноманітного обладнання 107 млрд. дол., а на закупівлю інформаційної техніки – 112 млрд. дол. [10]. Спеціалісти вважають, що такі тенденції розвитку будуть зберігатись і в майбутньому, тобто інформаційні інновації акумулюють інвестиції. Так з часом встановилися країни-кредитори, які надають фінансові кредити, та країни-боржники, які їх використовують.

Склалася система міжнародних фінансових інституцій – МВФ, світовий банк та інші, які чітко визначають фіксовані обсяги і строки повернення наданих кредитів. Так, до країн які розвиваються, та країн з перехідною економікою, у 2002 році надійшло 254 млрд. дол. у формі довгострокових кредитів і позик, а сумарний обсяг зовнішньої заборгованості цих держав вже досягає 2,38 трлн. дол. [11].

Формування такого обсягу їх зовнішнього боргу здійснюється в зв'язку з дефіцитом державного бюджету і торговельного балансу, низьким рівнем соціально-економічного розвитку, неефективним використанням зазначених кредитів, та впливом національного капіталу за межі цих країн. У глобальному вимірі базовими факторами є низький рівень внутрішніх доходів і умови надання кредитів інституціями існуючого світового фінансово-кредитного устрою, які не дозволяють позичальникам залучати доходи від зовнішніх фінансових операцій.

Крім цього, строки повернення кредитів постійно порушуються і кредити своєчасно не сплачуються. Тому виникає необхідність реструктуризації зовнішньої заборгованості країн, в основному, які розвиваються. Це пов'язано з необхідністю централізації негативних наслідків, які виникають з конкретних кредитно-фінансових відношень, і зумовлюються вимогами національної економічної безпеки – коли країни-боржники мають „критичні” показники кредитних ризиків (надмірна заборгованість). За пропозиціями російських вчених, пороговими індикаторами таких показників прийнято вважати відношення зовнішнього боргу:

- до ВВП – до 50 %;
- до річного обсягу експорту – до 275 %;
- відношення витрат на обслуговування і погашення зовнішнього боргу до річного обсягу експорту – від 20 до 30 %;
- середньорічне значення показника ВВП, коли на душу населення країни виготовляється продукції менше 785 дол..

Якщо з наведених показників три будь-які перевищують критичний рівень, списання боргу вважається виправданим.

Такі ж оцінки надаються країнам-боржникам при реалізації технології випуску брейді-облігацій різних модифікацій саме для країн, які мають надмірну заборгованість.

Практикується також сек'юритизація боргу – це обмін „старих” боргів на нові облігації різної цінової еквівалентності. Так створюється фондове фінансування у вигляді облігаційних кредитів.

Зарекомендував себе такий метод, як обмін (*cbon*) боргу на акції корпоративного сектору та інші ліквідні активи. Реструктуризацію боргів перед комерційними фінансовими установами здійснює Лондонський клуб кредиторів, а перед іноземними державами-кредиторами такі операції з боргами здійснює Паризький клуб.

За останні 10 років майже 30 країн реструктурували свої комерційні борги на суму 250 млрд. дол. [12]. Більшість операцій переговорного процесу координувалися безпосередньо МВФ.

У 2000 році, в рамках Лондонського клубу кредиторів Україна теж реструктуризувала зовнішній борг в сумі 3,3 млрд. дол. Здійснено обмін різних українських облигацій на облигації з єдиною уніфікованою формою, строк обігу мав становити 7 років з поквартальними купонними виплатами. Так Україна успішно реструктуризувала власні єврооблигації.

В останній час поширено здійснюється кредитно-фінансова глобалізація світового економічного розвитку, як наслідок становлення техносфери – штучного середовища життєдіяльності людини. Техносфера призводить до міждержавної інтеграції та до визначення ієрархії держав за їх місцем у сформованій системі глобальних економічних зв'язків.

Глобалізація є об'єктивним історичним процесом, який з одного боку позитивно впливає на економічне становище відсталих країн, а з іншого – зміцнює позиції індустріально розвинутих держав, надає можливості таким фінансовим конгломератам керувати світовим господарством в своїх корисливих інтересах, а не в інтересах загальної глобалізації суспільства [13].

Тому, на думку автора, входження України в світовий процес глобалізації буде надто складним. На шляху входження в світове господарство для нашої країни стає актуальною, перш за все, економічна та національна безпека.

За прогнозами відділу ООН, через спад рівня життя, наслідки Чорнобильської аварії тенденція до скорочення населення України (в тому числі і працездатного) буде поглиблюватися, і в 2010 році кількість населення складатиме близько 44 млн. чол. [14]. Тобто, в перспективі відбуватиметься відчутне збільшення демографічного навантаження на працездатне населення.

Показники стану здоров'я населення України також характеризуються стійкою тенденцією до погіршення, до серйозно хворих можна віднести кожного другого жителя України [15].

Особливо гострою є наявність соціальних (соціогенних) хвороб, спричинених несприятливими соціально-економічними умовами, відсутністю можливостей для повноцінної рекреації: сприятливий ритм роботи, відпочинку, комфортні умови побуту та інше.

Якщо аналізувати стан здоров'я працездатного населення, то за даними центру Разумкова в Україні лише 4,4% чоловіків і 2,9% жінок працездатного віку перебувають у так званій зоні безпеки; 22,1% чоловіків і 19,4% жінок мають середнє здоров'я; 73,5% чоловіків і 77,7% жінок мають різну ступінь захворювання [16].

В Конституції України (ст. 3) визначається, що „людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”.

Ключове завдання Уряду полягає у подальшому покращенні стану здоров'я громадян і підвищенні якості та продовженні тривалості їх життя [17].

Виконання таких заходів уряду лише частково забезпечить демографічну безпеку України. Так званий інструментальний підхід, як інструмент для досягнення не демографічних цілей передбачає недопустимість подальшого скорочення чисельності населення як стратегічної лінії демографічного розвитку країни.

З іншого боку демографічну безпеку розглядають як самоцінність демографічних процесів, тобто захищеність процесу життя і безперервного відтворення поколінь людей та розширення демографічної свободи.

Демографічна безпека пов'язується, перш за все, з економічним процвітанням країни. Довгострокова депопуляція населення – явище надзвичайне та тимчасове. В останні роки збільшився обсяг міграції населення України, що сприймається реальною загрозою безпеці та системі цінностей Заходу. Дійсно мігранти – це і суб'єкт і об'єкт безпеки, вони порушують рівновагу ринку праці і є джерелом загроз для економічної безпеки.

Загострення соціальних проблем, економічні реформи, що проводяться в Україні, супроводжуються подальшою інтеграцією або посиленням залежності української економіки від світової глобалізації економічних взаємовідносин.

В Україні занадто низька монетизація і ще слабкі фінансові потоки, що є наслідком проведення наджорсткої антиінфляційної політики. Потрібна додаткова грошова емісія, допущення помірної інфляції, яка, як відомо, стимулює загальноекономічне зростання.

Переважне залучення нерезидентів до ринку державних позик в Україні загрожує фінансовій стабільності та економічній безпеці держави. Концепція фінансової стабільності передбачає, що реальний

відсоток за державними позиками не повинен перевищувати темпів економічного розвитку, в той же час на ринках України утримувались високі процентні ставки – залучення позик здійснювалося під 44 – 70 відсотків річних [18]. Все це сприяло припливу міжнародних спекулятивних капіталів на український фондовий ринок, залежність від яких поступово зростала.

Цілеспрямованість реструктуризації фінансово-кредитної системи можлива завдяки ефективному керуванню грошовим обігом країни, в склад якого входять такі ринки, як кредитний, фондовий, бюджетно-податковий, валютний тощо. При цьому необхідно подолати протиріччя між значним державним зовнішнім та внутрішнім боргом і ще незначним за ресурсом бюджетом; знизити питому вагу доларизації економіки і надалі укріпити функціонування національної гривні; значно знизити розміри тіньової економіки і підвищити рівень збирання податків; збільшити обсяги інвестицій для задоволення потреб виробництва і країни в цілому.

Розв'язання згаданих проблем забезпечить захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин. Крім цього потрібна надійна система фінансового контролю та створення єдиної державної інформаційної бази, яка б охоплювала всі фінансово-кредитні інституції. Створення системи забезпечення фінансової безпеки вимагає більш чіткого визначення критеріальних вимог до неї.

Головним показником, як вже згадувалося, є рівень забезпеченості обороту ВВП грошима – грошова маса у відсотках до ВВП. Бюджетна безпека визначається ступенем збалансованості бюджету – розміром його дефіциту або бездефіцитністю.

Порогові значення фінансової безпеки наведені в табл. 2 [19].

Таблиця 2. Порогові значення фінансової безпеки

№ з/п	Показники інфляційної безпеки	Порогові значення показників
1.	Рівень інфляції за рік, %	20
2.	Темпи інфляції за рік, %	не більше 20
3.	Обсяг іноземної валюти по відношенню до гривневої маси, %	10
4.	Обсяг готівкової іноземної валюти до обсягу готівкових гривень, %	25
5.	Рівень наповненості національної валюти резервами в іноземній валюті, %	100
6.	Валові міжнародні резерви України (у тижнях імпорту)	не менше 12
7.	Дефіцит бюджету, % до ВВП	5
8.	Рівень дефіциту державного бюджету, % до ВВП	не більше 3
9.	Обсяг внутрішнього боргу, % до ВВП за порівняльний період	30
10.	Заборгованість Уряду за державними цінними паперами, % до ВВП	не більше 30
11.	Сукупні платежі з обслуговування внутрішнього боргу, % до доходів бюджету	не більше 25
12.	Поточна потреба в обслуговуванні і погашенні внутрішнього боргу, % до податкових надходжень бюджету	25
13.	Обсяг зовнішнього боргу, % до ВВП	25
14.	Валовий державний зовнішній борг, % до річного експорту товарів та послуг	не більше 165
15.	Сукупні платежі з обслуговування зовнішнього боргу, % до річного експорту товарів та послуг	не більше 18
16.	Відсоткові платежі з обслуговування зовнішнього боргу, % до річного експорту товарів та послуг	не більше 12
17.	Сукупні платежі з обслуговування зовнішнього боргу, % до доходів бюджету	не більше 20
18.	Частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту бюджету	30
19.	Сукупні платежі з обслуговування зовнішнього боргу, % до загальних валютних надходжень країни	не більше 25
20.	Відношення короткострокової зовнішньої заборгованості до поточних бюджетних надходжень, %	не більше 40
21.	Обсяги інвестицій, % до ВВП	25
22.	Обсяг прямих іноземних інвестицій, % до ВВП	не менше 5

Співвідношення фактичного (за визначений час) і порогового значення нормовано відносно порогового значення, яке приймається за одиницю. [19]

Таким чином стратегія фінансової безпеки розробляється і реалізується на основі системи критеріїв і індикаторів (показників). Під критеріями фінансової безпеки розуміють оцінку стану фінансово-кредитної безпеки як складової економічної безпеки України.

З метою стабільного забезпечення відповідними державними структурами та банками фінансово-кредитної безпеки потрібно скорочувати питому вагу кредитів з підвищеним ризиком та безнадійних до погашення.

Банківський нагляд має бути налагодженим над всіма банками незалежно від форми їх власності. Всебічне дотримання принципів нагляду:

- універсальність та обов'язковість;
- єдність вимог (обов'язкові нормативи);
- комплексний характер нагляду (документальний контроль, інспекція, економічний аналіз, видача ліцензій та ін.);
- аналіз інформації щодо великих ризиків про клієнтів та кредитоспроможності;
- дотримання норми ліквідності;
- платоспроможність банку – його спроможність у встановлені строки і в необхідному обсязі виконувати свої обов'язки.

До неплатоспроможних банків прийнято відносити банки, у яких пасиви (зобов'язання) перевищують актив, тому при розміщенні фінансових ресурсів потрібно враховувати ряд вимог заємників до банків-кредиторів.

Основні умови вимог щодо кредитно-фінансових структур (банків) з приводу найбільш безпечного розміщення фінансових ресурсів та стабільного отримання кредитів фізичними та юридичними особами наведені в [абл. 3 [20].

Таблиця 3. Умови вимог заємників щодо кредитно-фінансових структур (банків)

№ з/п	Умови вимог заємників	Характерні риси фінансово-кредитних структур (банків)
1.	Надійність (цінність)	Обсяг статутного капіталу, наявність його гаранта з боку державних підрозділів
2.	Вигідність	Найбільш високі відсотки щодо грошових внесків і найменші відрахування процентів (серед інших) за користування кредитом
3.	Доступність	Можливість здійснення фінансових операцій за допомогою технічних засобів, не обов'язкова особиста присутність в операційному приміщенні банку, зручний розклад роботи банку
4.	Слушність	Географічне розташування, наявність філіалів банку в інших містах держави
5.	Оперативність	Максимальне скорочення строків здійснення фінансових операцій, можливість виконання термінових замовлень
6.	Класність	Рівень професіоналізму працівників банку, ввічливість до клієнтів, естетичність умов їх обслуговування
7.	Прозорість інформації	Одержання як офіційної статистичної, так і не офіційної інформації, порівняння одержаних показників з показниками інших банків
8.	Задоволення економічного інтересу займальника кредиту	Запозичення кредиту на вигідних умовах, здобуття акцій визначеного банку

Теоретичні основи побудови систем захисту інформації в різноманітних сферах господарської діяльності, в тому числі і фінансово-кредитній, ще достатньо складні і далекі від досконалості. За цією тематикою в останній час опубліковано ряд досліджень [1, 3, 7 – 8, 9 – 13, 18 – 20]

Заслужують уваги висновки авторів, які підкреслюють, що інформація – один з головних ресурсів розвитку не тільки окремих держав, а і всього світового товариства, а інформаційний ресурс – джерело економічної могутності як держави в цілому, так і її окремих фінансових суб'єктів.

Висновки

1. З метою забезпечення всебічного, системного захисту державних інтересів, більш успішного розв'язання суперечностей між потребами цивілізованого розвитку та наявним рівнем систем захисту інформаційної безпеки необхідно здійснити теоретичні розробки з проблем забезпечення сталого

економічного розвитку в Україні як вирішального фактору захисту інформаційної безпеки; з метою прищеплення спеціалістам економічно свідомого мислення передбачити курс лекцій за тематикою „Основи економічної безпеки”.

2. Здійснений аналіз наукових досліджень з проблем подальшого удосконалення фінансово-кредитних відносин та їх рівень економічної захищеності свідчить про те, що існуючі теорії кредиту мають загальноекономічні особливості, які можуть бути сприятливими і використані для їх часткової інтеграції.

3. Теоретичні основи систем фінансово-кредитного захисту ще недосконалі і потребують подальшого вивчення; потрібно і надалі здійснювати наукові та нормативно-методичні розробки, впроваджувати політичні, економічні та законодавчі заходи щодо вирішення проблем захисту державної інформаційної безпеки, в т. ч. і фінансово-кредитної, як складової економічної безпеки України.

4. Ефективність дії існуючих механізмів захисту кредитно-фінансової безпеки України можливо оцінити між низькою і середньою, якщо застосовувати критерії оцінок на підставі порогових показників і індикаторів, визначених в основному розділі статті (табл. 1).

5. Аналіз теоретичних досліджень теорії глобалізації суспільного розвитку та його загальноекономічної безпеки свідчить, що в останній час набувають значного поширення фінансово-кредитні міжнародні відносини та світова інвестиційна централізація. Входження України в світовий процес глобалізації оцінюється як надто складний. Вкрай потрібне забезпечення сталого економічного розвитку, досягнення розширеного відтворення усіма підрозділами господарства країни.

6. Складна демографічна ситуація в Україні пов'язується з несприятливими соціально-економічними умовами в першу чергу для працездатного населення України, стан здоров'я якого перебуває у зоні безпеки. Так званий інструментальний підхід уряду, який передбачає недопустимість подальшого скорочення чисельності населення, можливо визначити як недостатній і потребує впровадження законодавчих, економічних, етнічних та інших заходів для підвищення життєдіяльності людей.

7. В зв'язку з посиленням залежності економіки України від світових економічних взаємовідносин потрібно більш чітко визначення її фінансово-кредитної як внутрішньої, так і зовнішньої політики, та всебічне забезпечення державної безпеки.

Література: 1. Довгий С. О., Савченко О. Я., Воробієнко П. П. та інші. Сучасні телекомунікації: мережі, технології, економіка, управління, регулювання / За ред. С. О. Довгого. – К: Український Видавничий центр. 2002. – 520 с. 2. Закон України „Про інформацію” від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1992. – №48. – с. 650. 3. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посібник. – К: Кондор. 2004. – с. 70. 4. Закон України „Про державну таємницю” від 21 січня 1994 року № 3855 – XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. – № 16. с. 93. 5. Закон України „Про захист інформації в автоматизованих системах” від 5 липня 1994 року. № 80/94 – ВР. 6. Концепція технічного захисту інформації в Україні. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 року. № 1126. 7. Бабіч В. Д., Пасічник С. Г., Васюков І. В., Зінченко В. М. Системи безпроводового доступу. Стандарт ДЕСТ. Спеціальні інформаційні та телекомунікаційні системи. Випуск №6. Навч. Посібник. – Київ // Академ-Прес. 2004. с. 64 – 66. 8. Домарев В. В. Безопасность информационных технологий. Методология создания систем защиты. – К.:ООО «ТИД» ДС-2003.— 496 с. 9. Дубинский А. Кредит о двух концах. / Экономические известия. - 2004. - 9 июня. 10. Безчасний Л., Онищенко С. Тенденції на світовому ринку капіталів та їх вплив на інвестиційну діяльність в Україні. // Економіка України. - 2001. - № 3. - С. 4 – 12. 11. Вахненко Т. Соціально-економічні фактори формування зовнішньої заборгованості. // Економіка України. - 2004. - № 3 – С. 18 – 17. 12. Корнєєв В. Реструктуризація заборгованості в Лондонському і Паризькому клубах кредиторів. // Економіка України. – 2001. - № 3 – С. 13 – 20. 13. Гукасян Г. М. Экономическая теория: проблемы «новой экономики». Изд. 2-е. - СПб: Питер. 2003 — 192 с. 14. Вауліна О. Бебі-буму не буде! // Голос України. – 2000. - 24 бер. – с. 8. 15. Чеботарь Н. Синдром бумаготворчества или формула успеха по министерски. /Зеркало недели. - 2001. – 17 - 25 марта – С. 13. 16. Стан дотримання права людини на гідний рівень життя. Ред. Центр Розумкова. // Національна безпека і оборона. – 2001. - № 3. - С. 3 - 15. 17. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. „Послідовність. Ефективність. Відповідальність”. / Урядовий кур'єр. Орієнтир. – 2004. – 31 бер. – № 60 - С. 12 - 16. 18. Давидов О. І., Карайченко Г. О. Фінансова глобалізація і стратегія формування фондового ринку в країнах з перехідною економікою.//Стратегічна панорама. -2001.-№1.-С.113-120. 19. Концепція економічної безпеки України. Університет економічного прогнозування; кер. проекту Гець В. М – К.: Логос. - 1999. - 56 с. 20. Куцьий А. А. Как выбрать банк? Что мы ждем от банка? // Бизнес и безопасность. – 2002 .-№ 6. – С. 7 – 9.